

BIBLIOTECA ÎN ERA INTERNETULUI: TENDINȚE ȘI PROGNOZE**Vera OSOIANU,**Director adjunct în domeniul cercetării și dezvoltării în biblioteconomie
Biblioteca Națională a Republicii Moldova
E-mail: vera.osoianu@bnrm.md

Marile valori care au făcut nume bibliotecii și i-au asigurat supraviețuirea pe parcurs de milenii sînt: spațiile, cărțile (resursele infodocumentare) și potențialul intelectual. Era modernă marcată de tehnologizarea excesivă, de extinderea internetului a adăugat celor trei piloni tradiționali tehnologiile și serviciile în baza acestora. Fără de care biblioteca modernă nu mai poate fi concepută. Acestea din urmă influențează masiv și remodelează biblioteca, bibliotecarul și profesia în întregime. Dacă bibliotecarul tradiționalist este mai mult umanist prin formare, bibliotecarul erei digitale trebuie să fie și un bun tehnolog. Necunoscînd tehnologiile, în scurt timp acesta nu va mai avea loc în bibliotecă. Dacă biblioteca tradițională nu însemna nimic fără spații, în „biblioteca fără cărți” spațiile valorează din ce în ce mai puțin. Dacă pentru un serviciu anume, anterior utilizatorii trebuiau să vină neapărat la bibliotecă, acum aceștia pretind servicii 24/7, care să poată fi accesate de oriunde și oricînd. Cartea în format tradițional este și ea din ce în ce mai stingherită de cartea electronică, care devine una dintre atracțiile principale ale bibliotecii. Se schimbă și se inversează valori altădată foarte importante, iar bibliotecarul devine tot mai confuz, tot mai rătăcit și tot mai îngrijorat pentru soarta profesiei și a bibliotecii.

Despre viitorul, locul și importanța bibliotecii în era digitală se discută mult și punctele de vedere sînt foarte diferite. Se discută în mediul profesional, discută decidenții și fondatorii, discută utilizatorii. Opiniile acestora din urmă sînt deosebit de importante, în special, ale celor mai pregătiți dintre ei. În prima jumătate a lunii octombrie, la o distanță de doar două zile, în presă au apărut două articole, reprezentînd puncte de vedere, diametral opuse, expuse de doi scriitori:

Why our future depends on libraries, reading and daydreaming/ De ce viitorul nostru depinde de bibliotecă, lectură și vise, semnat de scriitorul englez Neil Gaiman, publicat la 15 octombrie pe <http://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming> și

The end of the library/Sfîrșitul bibliotecii de scriitorul american MG Siegler, publicat la 13 octombrie 2013 în <http://techcrunch.com/2013/10/13/the-end-of-the-library>

Ambele abordează viitorul bibliotecii, numai că Neil Gaiman se întreabă și răspunde de ce viitorul nostru depinde de bibliotecă, lectură și visele de zi cu zi și face o pledoarie pro bibliotecă pe care fiecare bibliotecar, dispus să apere biblioteca și profesia, trebuie s-o învețe pe de rost, iar MG Siegler vorbește despre sfîrșitul sigur al celor mai multe biblioteci sau despre sfîrșitul bibliotecii în formula cunoscută de noi azi. Cu unele momente putem fi de acord cu altele nu, numai că Neil Gaiman se bazează pe propria experiență, întreaga viață a acestuia fiind legată de bibliotecă, iar MG Siegler nu-și mai amintește cînd a fost ultima dată la bibliotecă și presupune că n-a mai vizitat-o din anii de școală. Siegler a fost taxat dur de comunitatea bibliotecară internațională. Dar... în articolul semnat de el există niște momente care nu pot fi neglijate. Siegler aduce trei argumente care nu pot fi contestate: presiunea economică, abundența de conținuturi din internet, diferența de preț (aproximativ 70 dolari) dintre cartea electronică și cea tradițională care poate fi procurată din magazinele specializate, de consumatori și de biblioteci. Articolul poate fi accesat pe <http://clubbib2.wordpress.com/articole-traduceri> Vera Osoianu.

Trebuie să ne obișnuim cu faptul că despre prezentul și viitorul bibliotecii, a cărții în format tradițional, despre șansele de supraviețuire ale acestora, locul și rolul bibliotecarului în era googlerizării se va discuta permanent. Important este ca prognozînd viitorul să nu ne îndepărtăm prea mult de prezent. Dată fiind situația țării noastre, în care există loc de mai bine pentru tehnologii, cărți electronice, acces deschis, s-ar putea crede că sîntem încă departe de aceste provocări, dar déjà avem biblioteci universitare cu doar cinci salariați, déjà avem biblioteci raionale, cu responsabilități metodologice, cu doar 5-7 salariați, tot mai mulți rectori de universități mari consideră că finanțarea bibliotecii devine o povară tot mai grea și că numărul

bibliotecarilor poate fi redus.

Cum putem asigura un loc bibliotecii și bibliotecarului în această lume în permanentă transformare, cum poate biblioteca și bibliotecarul să rămână relevante pentru societate și pentru comunitățile pe care le servesc? Cum pot bibliotecile supraviețui într-un viitor digital sau chiar hybrid? Cum vom accesa, utiliza și beneficia de informație într-o lume din ce în ce mai hyper-conectată? Care este locul bibliotecii în ecosistemul informațional modern?

Sînt multe întrebări la care nu există răspunsuri de gata sau nu există încă. Clar este doar faptul că lumea se schimbă, tehnologiile se modernizează și bibliotecile nu pot sta pe loc, că sînt necesare nu numai schimbări cantitative, dar schimbări calitative, schimbări fundamentale în felul în care vedem, percepem și rezolvăm problemele.

Profesioniști cu nume grele în domeniul bibliotecar consideră că toate inițiativele (mai ales cele digitale) din ultimii ani, care, la diverse etape, erau considerate a fi salvarea bibliotecilor au avut doar efect temporar.

Întreg ecosystemul informațional, din care fac parte și bibliotecile, este în continuă modernizare, schimbare și transformare. Raportul IFLA despre tendințele actuale, care modelează societatea informațională, identifică cinci tendințe de top care vor juca un rol cheie și în modelarea viitorului ecosystem informațional:

- Tehnologiile noi vor extinde și vor limita, în egală măsură, accesul persoanelor la informații
- Educația on-line va democratiza și va perturba învățarea la nivel mondial (în ultimii 5 ani numărul studenților care folosesc măcar un curs online a crescut cu 96%)
- Limitele de protecție a vieții private și a datelor vor fi redefinite
- Societățile hyper-conectate vor asculta și vor face mai puternice voci și grupuri noi
- Noile tehnologii vor transforma mediul informațional global.

Să dezvoltăm un pic doar prima tendință. Informația este valoroasă. Informația de calitate este extrem de valoroasă. Istoria umanității de pînă acum a cunoscut o penurie de informații. În ultimii cîțiva ani societatea s-a mișcat de la o economie săracă în informații la o economie inundată de informații. Potrivit lui Eric Schmidt de la Google, la fiecare două zile rasa umană generează atîta informație cît a fost generată de la începutul civilizației umane pînă în anul 2003. Oamenii au nevoie de ajutor pentru a găsi informația de calitate de care au nevoie cu adevărat.

Tendințele identificate de IFLA reprezintă tendințele generale. Să vedem care sînt tendințele specifice activității bibliotecilor, și în special a bibliotecilor de cercetare?

În lumea academică americană există o structură numită *Research Planning and Review Committee (ACRL)*, din componența căreia fac parte specialiști cu nume notorii în biblioteconomie și știința informării, persoane de mare prestigiu în mediul bibliotecilor universitare. O dată la doi ani, comitetul realizează *Topul a zece tendințe și probleme în activitatea bibliotecilor din învățămîntul superior*. Topul este realizat în baza studierii literaturii de specialitate, participării la diverse întruniri profesionale, analizării părerilor experților familiari cu tendințele învățămîntului superior. Ultimul top de acest fel a fost realizat în anul 2012 <http://ref-notes.blogspot.com/2012/06/acrl-news-2012-top-ten-trends-in.html>. Tendințele și problemele identificate sînt prezentate în ordine alfabetică (în traducerea engleză) și includ:

1. Comunicarea valorii.
2. Descrierea, stocarea eficientă, managementul și utilizarea datelor.
3. Prezervarea digitală.
4. Schimbările în învățămîntul superior.
5. Tehnologiile informaționale.
6. Mediul mobil.
7. Achiziționarea cărților electronice.
8. Comunicarea științifică. Accesul deschis.
9. Personalul.
10. Comportamentul și așteptările utilizatorilor.

În topul clasamentului se află problemele ce țin de personal. Bibliotecarii au restanțe, mai ales la

capitolul dezvoltarea competențelor în domeniul tehnologiilor informaționale.

Ce se întâmplă în era internetului cu cele trei mai valori tradiționale pe care se ține biblioteca: spațiile, cărțile, potențialul intelectual?

Studiile din ultimii ani relevă faptul că Internetul are un impact major asupra modului în care oamenii găsesc și accesează informația. Cărțile electronice schimbă obiceiurile de lectură. Pe fonul acestor schimbări bibliotecile încearcă să-și ajusteze serviciile realităților noi și în același timp să facă față solicitărilor privind resursele tradiționale. Un sondaj realizat în anul 2012 în SUA demonstrează, că utilizatorii optează pentru extinderea serviciilor digitale, dar totodată consideră că publicațiile tipărite rămân importante în era digitală. Disponibilitatea computerelor și a Internetului rivalizează împrumutul cărților, activitatea de referință, ca serviciu vital al bibliotecii. În același timp:

- 80% de americani consideră că împrumutul cărților este un serviciu foarte important oferit de bibliotecă;
- 80% susțin că bibliotecarul de referință este foarte important;
- 77% susțin că accesul la computer și internet este foarte important.

Cu toate investițiile în tehnologizarea bibliotecilor, cartea rămîne marca bibliotecii, fiind considerată una dintre cele mai vechi și mai puternice mărci din lume.

Cele mai solicitate servicii sînt: serviciul de referință on-line „Întreabă bibliotecarul”, cursurile privind împrumutul electronic, cursurile privind utilizarea cititoarelor electronice.

Dacă biblioteca tradițională are în centru cartea, biblioteca erei digitale trece print-o reconceptualizare a bibliotecii ca spațiu fizic, centrîndu-și activitatea pe utilizatori, pentru a corespunde noilor cerințe ale acestora. Tendința bibliotecilor este de a elibera cît mai mult spațiu pentru utilizatori. Spațiile sînt gîndite cît mai flexibile, pentru a putea fi transformate în locuri pentru studiul individual sau în grup, spații pentru întruniri comunitare, săli de clasă pentru alfabetizarea digitală, spații în care utilizatorii creează conținuturi, socializează, etc. Problema spațiilor este tratată foarte diferit în ultimii ani. În timp ce unii profesioniști consideră că odată cu extinderea digitalizării spațiile fizice vor pierde din importanță, alții consideră că acest spațiu comunitar va rămîne la fel de relevant pentru comunitate. La 14 septembrie 2013, în San Antonio, Texas a fost deschisă o bibliotecă nouă „fără cărți” BiblioTech http://money.cnn.com/2013/10/08/technology/innovation/bibliotech-ebook-library/index.html?iid=HP_LN. Catalogul bibliotecii conține peste 10.000 de carti electronice. Pentru utilizarea în spațiul fizic al bibliotecii, la dispoziția utilizatorilor sînt puse 45 iPad-uri Apple, 40 laptop-uri, 48 de calculatoare, 600 de cititoare de cărți electronice și 200 de cititoare „îmbunătățite” pentru copii, care dispun de o aplicație ce ajută copiii să învețe a citi. Sînt disponibile de asemenea cărți audio și software educaționale. Într-un timp relativ scurt la bibliotecă s-au înscris peste 7 000 de utilizatori. Deși biblioteca nu are cărți tipărite, și utilizatorii nu trebuie neapărat să vină la bibliotecă pentru a le împrumuta, personalul consideră că spațiul fizic, perceput ca un important spațiu comunitar, reprezintă încă cheia succesului bibliotecii.

O cu totul altă părere a fost expusă recent pe blogul **Biblioteci și arhitectură** <http://www.bauenblog.info/2013/09/26/towards-a-new-library-model/>. La 26 septembrie 2013 pe blog a fost publicat articolul *Spre un model nou de bibliotecă*, semnat de Daniel Gil. Autorul este convins că viitorul aparține spațiilor mici, flexibile, dinamice, eficiente, independente, ușor operaționale, cu un minim de publicații tipărite, cu acces internet și maximum posibil de conectări wi-fi. Restul spațiilor trebuie să fie destinate activităților de tot felul, în special pentru grupurile mici. Autorul presupune că cheia supraviețuirii bibliotecii ar putea fi reducerile și apropierea de fiecare persoană în parte. Putem fi de accord cu autorul pînă la o anumite limită, dar nu trebuie să uităm de utilizatorii care încă se gîndesc la bibliotecă ca la un loc unde vin să împrumute cărți și alte publicații, să participe la evenimente, să socializeze, etc., chiar de va trebuie să recunoaștem că spațiile mari, costisitoare și greu de întreținut ar putea fi o problemă în viitor. Într-o postare pe lista Biblos dna Hermina Anghelescu scrie referindu-se la acest articol "o provocare cu care chiar ne-am confruntat pe campusul nostru(Wayne State University), unde pe 24 decembrie 2013 se va închide una dintre marile biblioteci--o cladire cu 8 etaje care adăpostea colecțiile de stiinte exacte si inginerie. Cum tendința este spre invatamantul la distanta, necesitatea spațiilor vaste de biblioteca nu se mai justifica. Bibliotecarul

virtual poate lucra de oriunde pentru a recomanda resurse on-line utilizatorului de oriunde". (<http://www.lib.wayne.edu/blog/?p=6190>).

Deși opiniile sînt foarte diferite atît vis-a-vis de spații, cît și de resurse, toate plasează utilizatorul și necesitățile acestuia pe primul plan.

Este interesant de văzut cum percep schimbările pe segmentul biblioteconomie și știința informării utilizatorii din mediul academic, considerați cei mai pregătiți și versați utilizatori în varii domenii?

La 19 iunie 2013, The Guardian Higher Education Network <http://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2013/jun/19/academic-publishing-print-digital-libraries> publica rezultatele unui sondaj realizat în mediul academic din Regatul Unit cu implicarea a 3500 de respondenți. Studiul demonstrează că: în anii care vin cercetătorii vor avea nevoie atît de biblioteca fizică, cît și de cea virtuală. Cercetarea nu mai începe ca altădată cu o vizită la bibliotecă, dar aceasta încă joacă un rol crucial. Formatul virtual ar putea depăși formatul tradițional, dar biblioteca încă are de jucat un rol anume pentru ambele. Deși cercetătorii solicită bibliotecii cărțile și revistele necesare pentru cercetarea și pregătirea cursurilor, ei petrec mai puțin timp în spațiul fizic decît în cel virtual. Trei pătrimi dintre respondenți nu văd nici o problemă în faptul că biblioteca abonează reviste în format electronic. Totodată, recunosc necesitatea păstrării colecțiilor de reviste în format tradițional. Cărțile electronice devin și ele un element tot mai acceptat de mediul academic. Șase din zece respondenți au indicat că în ultimele șase luni au folosit „des” sau „ocasional” cărți electronice. Cu toate acestea, aproximativ 90% de respondenți au menționat că este mai ușor să lucreze cu resursele în format tradițional, decît în format electronic. În timp ce căutarea și explorarea referințelor este mai ușoară în format digital, cercetarea și lectura serioasă este mai ușoară, utilizînd formatul tipărit. Un procent foarte mic de respondenți, aproximativ 14%, consideră că în următorii cinci ani cartea electronică va înlocui cartea tipărită. Pentru 90% dintre respondenți, colecțiile bibliotecii sînt cele mai importante surse folosite în cercetare și profesorat. Pe locul doi sînt plasate materialele disponibile online. Cînd cercetătorii nu găsesc materialele necesare în colecțiile bibliotecii, 90% le caută în internet. Următorul răspuns, ca număr de respondenți, a fost că renunță la căutare. Aceste cifre demonstrează cît de important este ca biblioteca să-și facă conținuturile disponibile on-line.

Care este în percepția respondenților rolul bibliotecii universitare? 90% dintre respondenți văd rolul principal al bibliotecii universitare în achiziționarea conținuturilor. 45% consideră că sînt foarte dependenți de bibliotecă pentru munca prestată. Numai 2% de respondenți încep cercetarea cu o vizită în spațiul fizic al bibliotecii. Potrivit Raportului OCLC 2010 *Percepția bibliotecii și a resurselor informaționale*, acum nimeni nu mai începe cercetarea pornind de la bibliotecă.

Interesant stau lucrurile și în mediul viitorilor studenți. În Regatul Unit, în fiecare an este realizat un studiu privind lectura copiilor în era digitală *Understanding the Children's Book consumer in the Digital Age*. În anii 2012 – 2013, numărul copiilor cu vârste de pînă la 17 ani care nu citesc sau doar foarte rar se uită în cărți a crescut de la 20 la 28%. Tot mai puțini tineri citesc de plăcere. Cauza? Gadget-urile. Numărul copiilor care folosesc tabletele s-a dublat. Doar 20 % le folosesc pentru a citi cărți electronice. Crește continuu numărul copiilor care citesc cărți în format electronic. Adolescenții între 14-17 ani recunosc că citesc în format electronic și aproape nu mai folosesc formatul tipărit.

Cînd cărțile electronice abia începeau să cucerească piața, profesioniștii domeniului sperau că datorită cititoarelor de cărți electronice copiii vor citi mai mult. Așteptările nu s-au adevărit. Acum experții se întrebă dacă nu este timpul să extindă cuvîntul „lectură” dincolo de „lectura cărților”. La urma urmei studierea conținuturilor on-line tot lectură este.

Ultima parte a studiului britanic se axează pe interesele de lectură ale adolescenților (11-17 ani). La această categorie predomină lucrările fantastice (SF), culegeri de curiozități, literatura umoristică și cărțile despre sport. Așa cum piața cărților electronice se va extinde și la noi, ceea ce se întîmplă acum cu elevii din Regatul Unit este și viitorul nostru.

Potrivit unor surse, în rîndurile copiilor de la noi cele mai solicitate cărți sînt cele din programul școlar și detectivle.

Ce se întâmplă cu cea mai mare valoare a bibliotecii – potențialul intelectual? În lumea bibliotecară nu există un consens privind viitorul bibliotecarului. Nu există o înțelegere clară nici în mediul decidenților de diverse responsabilități și, desigur, nici în mediul utilizatorilor reali și potențiali. Dacă un clasament al profesiilor, realizat în anul 2009 în SUA, situa profesia de bibliotecar printre 30 cele mai prestigioase profesii, *“Topul celor mai prestigioase profesii și ocupații din Moldova”* plasează bibliotecarul pe ultima poziție. Cei 1111 respondenți care au constituit eșantionul studiului, realizat în august-septembrie 2012 de Institutul de Marketing și Sondaje, au taxat dur profesia de bibliotecar. În coada clasamentului se mai află agricultorii, secretarele, chelnerii, dar... înaintea bibliotecarilor. Aceștia au obținut un procentaj de 9, 8, 7 și, respectiv, 6 la sută.

Dintr-o țară cu puternice tradiții conservatoare tot mai insistent vine ideea înlocuirii bibliotecarilor plătiți de la buget cu voluntari. În anul 2012 această idee a fost lansată de primarul Londrei, iar acum recent a fost preluată de municipalitatea orașului Sheffield care intenționează să închidă 16 din cele 28 biblioteci, ce servesc 184 mii de utilizatori înregistrați, în cazul dacă nu se vor găsi grupuri comunitare (voluntari, structuri de business, etc) care să le salveze. Există și propunerea de a deschide în spațiile acestor filiale baruri sau restaurante, iar biblioteca să rămână ca o anexă.

Însă, tot din Regatul Unit, vine și o altă idee, mai încurajatoare pentru bibliotecari. În studiul **Envisioning the library of the future/Viziunea bibliotecii viitorului**.

http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/pdf/The_library_of_the_future_May_2013.pdf

realizat de Consiliul Englez al Artelor și publicat în luna mai 2013, este lansată ideea că, **„chiar dacă în viitor biblioteca nu va mai fi atât de relevantă pentru membrii comunității, importanța bibliotecarului ar putea crește semnificativ”**. **Cum trebuie să fie acest bibliotecar pentru a conta pentru comunitate nu este greu de imaginat. Deci, avem de muncit.**

Problema potențialului intelectual este considerată ca fiind cea mai mare problemă a lumii bibliotecare, lucru constatat și de Research Planning and Review Committee (ACRL), despre care se menționa mai sus. Cum văd membrii comitetului căile esențiale prin care bibliotecile pot să-și creeze personalul de care au nevoie? Miza se pune pe:

- formarea profesională continuă;
- angajarea pe posturile vacante sau pe posturile noi a unor persoane care dețin competențele necesare Erei Digitale;
- perfecționarea calificării personalului existent.

Este clar că una dintre problemele majore cu care se va confrunta biblioteca viitorului va ține de cultivarea competențelor necesare personalului pentru a face față tehnologiilor și serviciilor inovative, dezvoltate în baza acestor tehnologii.

Instruirea pe care pot conta bibliotecarii la moment nu este suficient de relevantă pentru a face față cerințelor erei digitale. Dar apar noi oportunități și bibliotecarii trebuie să profite de oricare dintre ele pentru a se ridica la nivelul așteptărilor utilizatorului. Pentru a-și crea o nouă imagine, bibliotecarii trebuie să fie mai activi și, la fel, să încurajeze membrii comunității să se implice mai activ în crearea serviciilor și în activitatea bibliotecii. Bibliotecarii vor avea grijă nu numai de propriile competențe, dar vor ajuta și utilizatorii să-și dezvolte competențele necesare în mediul în care trăiesc și muncesc.

Concluzia principală care se impune este că biblioteca erei digitale are nevoie de un nou model de business care să corespundă mutațiilor în ecosistemul informațional și necesităților comunităților pentru care există.

Referințe:

1. [The IFLA trends report// http://trends.ifa.org/](http://trends.ifa.org/)
2. The Guardian Higher Education Network // <http://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2013/jun/19/academic-publishing-print-digital-libraries>
3. 2012 Top Ten Trends in Academic Libraries A Review of the Trends and Issues Affecting Academic Libraries in Higher Education // <http://ref-notes.blogspot.com/2012/06/acrl-news-2012-top-ten-trends-in.html>.
4. Towards a new library model// <http://www.bauenblog.info/2013/09/26/towards-a-new-library-model/>
5. The first bookless library: BiblioTech offers only e
6. books// http://money.cnn.com/2013/10/08/technology/innovation/bibliotech-ebook-library/index.html?iid=HP_LN
7. Percepțiile utilizatorilor privind beneficiile TIC în **bibliotecile publice** din România// <http://www.slideshare.net/cdbclub/studiul-pan-european-asupra-bibliotecilor-publice-romania-ro1>
8. Library Services in the Digital Age// <http://libraries.pewinternet.org/2013/01/22/library-services>
9. ZICKUHR, Kathryn, Innovative library services "in the wild"// <http://libraries.pewinternet.org/2013/01/29/innovative-library-services-in-the-wild>
10. Libraries building communities// http://www2.slv.vic.gov.au/pdfs/aboutus/publications/lbc_execsumm.pdf
11. *Tre library of the future*// <http://www.artscouncil.org.uk/what-we-do/supporting-libraries/library-of-the-future>
12. UK: Proposal for Some Sheffield Libraries To Add Wine Bars// <http://www.infodocket.com/2013/09/20/uk-proposal-for-some-sheffield-libraries-could-add-wine-bars>
13. GAITMAN, Nail. Why our future depends on libraries, reading and daydreaming// <http://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>
14. SIEGLER MG. *The end of the library/Sfirșitul bibliotecii* de scriitorul american MG Siegler, publicat la 13 octombrie 2013 în <http://techcrunch.com/2013/10/13/the-end-of-the-library>